

חזון הצמחונות וצער בעלי חיים

ברשימה זאת אין אני אובייקטיבי כלל וכלל. כבר יותר מ-40 שנה אני צמחוני וטבעוני. אני זוכר את אותה אמרת כנף שלמדתי על חיי שהשתנו: הצמחוני חס על החי, הטבעוני חי על החסה... והנה – הצמחונות עומדת עכשיו בסכנה משני צדדים, מצד אחד, מן הרוצים להילחם נגדה בשם ההלכה. ומצד שני, מאלו ההורסים אותה מבפנים. אך נתחיל עם דבריהם של שנים מגדולי ישראל.

המאמר 'טללי אורות'¹ הוא לדעתי אחד המאמרים החשובים ביותר של הראי"ה קוק, בו הוא מציג את גישתו להסבר קבוצה מסוימת של מצוות הנראות כחסרות משמעות. הראי"ה מציג בו את דעתו אשר עומדת בניגוד לעמדתו של הרמב"ם. בהסברו למהותן של מצוות אלו, פנה הרמב"ם אל העבר - מצוות אלו מהוות לדבריו, ביטוי למלחמה נגד מנהגיהם ודרך חיייהם של עובדי עבודה זרה, שאולי כבר לא מאיימים עלינו כיום. מנגד, הראי"ה מבקש מאתנו להפוך את המבט, מן העבר לעתיד. להסברי הרמב"ם, אומר הראי"ה, יש משמעות ארכיאולוגית. לא זאת היא מהות המצוות. הן באות לשנות את ההווה ולחנך אותנו לעתיד.

הראי"ה מנסה להסביר את גישתו דרך דיון ביחס למצוות הקשורות עם בעלי חיים. במוקד העניין טוען הראי"ה שהיתר אכילת בשר הוא בעצם רק בדיעבד. הדבר רמוז בפסוקים ב'דברים' (יב, כ) כאשר תאמר: "אֲכַלְהָ בֶשֶׂר פִּי תֹאנֶה נִפְשָׁךְ לְאָכֹל בֶּשֶׂר", אז "רַק בְּכָל אֲנִי נִפְשָׁךְ תִּזְבַּח וְאָכַלְתָּ בֶּשֶׂר". הראי"ה מצביע על המיוחד שבפסוקים אלה: "גערה נסתרה יש בקמטי תורה באכילת בשר". מדוע הותרה לנו אכילת הבשר? הראי"ה משיב: "הנה לא תוכל לעצור בעד נטייתך כי אם על ידי כבישה מוסרית". אתה חייב לכבוש את עצמך, את יצרך, והכבישה הזאת עדיין קשה מדי עבור רבים מבני האדם. מתגובת האנושות לומדים אנו שטרם הגיע הזמן בו יכול האדם להשתחרר מכישוף הבשר. יתירה מכך. הטלת איסור מלא על אכילת בשר יכולה להפוך למלכודת המסכנת את האנושות, כפי שאולי כבר קרה אצל הנאצים, כי ההבדל המהותי שבין בני האדם לבעלי החיים עשוי להעלם. הדינים הרבים הקשורים לבעלי החיים, בהם אנו מחויבים כיום, המצמצמים מאוד את ההיתר לאכול בשר, מהווים מעין הכנה למצב של אחרית הימים בו יבוטל כליל היתר זה. אכן, המצוות אינן קשורות עם העבר, אלא מברשות ומכינות את העתיד. כך היא המוסריות המחוברת עם מקורה הא-להי. היא באה ללמד "שלא עם אבטומט שאין בו רוח חיים הנך עוסק, כי אם – עם נפש חיה". והיכן כתובה דעת התורה על אכילת בשר? "בשוליים של הדף! או בלשון המסורתית של הראי"ה: "בהקפת הגויל", באותיות שייקראו ושיובנו בעתיד, בעת הכשר הלבבות'.

¹מאמרי הראיה א', נוסח מלא יותר פורסם בכתב העת 'הפלס'

כמה מרעיונות הראי"ה בשינויים מסוימים מופיעים בכתביהם של הוגים שונים, שקדמו לו ושבאו בעקבותיו. אביא רק דוגמה אחת. כך כתב ר' יוסף אלבו ב'ספר העיקרים': (מאמר שלישי, פרק ט"ו) "אפילו מה שהתיר להם לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע... וכן אמרו רז"ל "כִּי תֵאָוּהָ נִפְשָׁךְ לְאָכַל בֶּשֶׂר", ... הנה גילו בפירוש שאכילת הבשר לא הותר אלא על צד ההכרח ועל כן נאסר בתחילת היצירה עם [=למרות] היותו מזון טוב... כמו שהיין אע"פ שהוא מזון טוב ומותר לאדם יקרא הכתוב את הנזיר הפורש ממנו קדוש". "מזון טוב" בעידן התעשייתי? אני כלל לא בטוח.

וכעת, מבקש אני לדון בצד נוסף של הבעיה ביחס האדם לבעלי החיים, אך החמור הרבה יותר: צער בעלי חיים. המצב כאן הוא קטסטרופלי ואינני מבין כיצד הוא אינו מזעזע את כל החברה הישראלית. קראתי דיווחים של מומחים המתארים את הצורה בה מובלים עגלים מהמרחקים באוניות. התיאורים הם אימים. עשרות אלפים עגלים עושים את הדרך הארוכה הזאת, כאשר תנאי הנסיעה הם בלתי אפשריים. זוהי נסיעה של עינויים בלתי פוסקים, ושל מחלות הבאות בעקבותם. יתירה מכך, אין לי מושג כיצד אנשים האחראיים לבריאותם מסוגלים לאכול את בשר הבהמות שעברו את העינויים שבנסיעות. אגב, הייבוא של הבהמות הללו, פוגע גם בחקלאות הישראלית. אלא שבכדי להרוויח עוד קצת, מעדיפים להעשיר את החברות הסיניות מאשר לתת פרנסה לחקלאים הישראלים.

הערה אחרונה. כאמור, האקטואליות בוערת מהצד השני. המושג הקלאסי צמחוני, בו אני גאה, עבר התפתחות מדאיגה ואבסורדית. זאת כבר לא הצמחונות בה חונכתי, שבעיקרה הייתה עמדה מוסרית, שנאבקה נגד שחיטה ואכילה של בעלי חיים. אני חושב שהמניעה מלאכול דבש, או חלב וכדו' איננה נכונה, למרות שמבחינה בריאותית אני אישית מעדיף מוצרים המבוססים על חלב עיזים. והנה אם יתקבל הרעיון הניאו-צמחוני שביצים, חלב ודבש אסורים באופן גורף, הפגיעה בחיות המשק תהיה הרסנית. לא יגדלו יותר עזים, לא תרנגולים, לא דבורים ולא כבשים. מינים אלה יכחדו. ברור לי שאנו יצרנו במשך הדורות מעין שותפות איתם, זאת שותפות ששללה את המוות, כלומר את הריגתם, אך אפשרה למינים אלו להתקיים ולחיות יחד עם האדם. מה טוב אם כך בפעילות אבסורדית שמקלקלת את הסימביוזה הזאת? ושוב, כידוע כל המוסף גורע. אמנם נכון, בעניין זה הוא יותר קרוב לניאו-צמחונים. אך כאן עלינו לקחת מדבריו את מה שיכול לקדם אותנו לטובת האנושות ולטובת בעלי החיים. מה שצריך להדריך אותנו הן המלים שלו: "שלא עם אבטומט שאין בו רוח חיים הנך עוסק, כי אם – עם נפש חיה". ונפש זאת, באופן פרדוכסלי, צריכה לנו, בלי סכין.